

Goethe - Schiller

Briefwisseling

Geselecteerd, vertaald,
geannoteerd en van
een inleiding voorzien door
Aart J. Leemhuis

 DAMON

INHOUD

Inleiding	7
Bibliografie	21
Briefwisseling	23
Noten	397
Werken van Goethe	479
Werken van Schiller	483
Personen	487
Illustratieverantwoording	509

1. Johann Wolfgang von Goethe
2. Christoph Martin Wieland
3. Karoline von Humboldt
4. Wilhelm von Humboldt
5. Alexander von Humboldt
6. Karoline von Wolzogen
7. Charlotte von Schiller
8. Johann Gottfried von Herder
9. Friedrich von Schiller

INLEIDING

Wij weten nu mijn waarde vriend: '(...) dat wij het in principe met elkaar eens zijn en dat de domeinen van ons voelen, denken en handelen deels samenvallen, elkaar deels raken; daaruit zal voor ons beiden veel goeds voortkomen.' Aldus vatte Goethe zijn gedachten over zijn relatie met Schiller samen, nadat deze twee weken zijn gast was geweest (1.10.1794).

Drie maanden eerder was een dergelijke uitspraak van Goethe nog ondenkbaar. Hij kende Schiller al een jaar of zes, maar had nooit enige neiging gevoeld vriendschappelijke betrekkingen met hem aan te knopen. Integendeel, pogingen van Schiller en bemiddeling van gemeenschappelijke vrienden om tot een goede verstandhouding te komen, liepen steevast schipbreuk op zijn onwil. De onstuimige, vrijheidslievende persoonlijkheid van Schiller, de kritische revolutionaire inslag van zijn belletristiek en het Kantianisme in zijn filosofische werken, stonden Goethe maar al te zeer tegen. Hij meed Schiller en was opgelucht toen deze Weimar verliet om aan de universiteit van Jena een leerstoel in de geschiedwetenschap te gaan bekleden.

Dat Goethe plotseling van houding veranderde moet grotendeels een praktische reden hebben gehad. Hij was er na zijn terugkeer uit Italië in juni 1788, niet in geslaagd zich naar wens met het sociale leven in Weimar te verbinden, bovendien zocht hij naar stimulansen voor zijn letterkundig werk. Door in te gaan op Schillers verzoek om toe te treden tot de redactie van het door hem op te richten tijdschrift *Die Horen* (13.6.1794), zou hij in kennis gebracht worden met jongere auteurs, tot schrijven worden aangemoedigd en kunnen beschikken over publicatiemogelijkheden. Een goede relatie met Schiller was daartoe wel een *conditio sine qua non*. Toen zich een mogelijkheid voordeed om deze te beginnen, nam Goethe zijn kans waar en stapte over zijn tegenzin heen.

Het eerste vriendschappelijke onderhoud¹, ten huize van Schiller op 21 juli 1794, verliep niet in harmonie. Goethe presenteerde zijn 'oerplant' als zintuiglijk waarneembare werkelijkheid. Schiller protesteerde daartegen met de beroemd geworden woorden: 'Het is geen ervaring, het is een idee.' De realist en de idealist stonden in hun kijk

1. Goethe beschrijft dit in een biografisch geschrift *Glückliches Ereignis* dat hij in 1817 schreef (H.A.10 p.538).

13 JUNI 1794

1. AAN GOETHE

Weledelgeboren Heer,
Hoogedelachtbare Geheimraad¹.

Het bij deze brief ingesloten blad² bevat de wens van een u grenzeloos hoogachtend gezelschap het tijdschrift³ waarvan hier sprake is te vereren met bijdragen van u, waarover bij ons, wat betreft hun betekenis en waarde, slechts *eenstemmigheid* kan heersen. Uw besluit, Weledelgeboren Heer, deze onderneming met uw deelname te ondersteunen zal voor haar succes van beslissende betekenis zijn, en met grote bereidwilligheid onderwerpen wij ons aan alle voorwaarden waaronder u ons deze wilt toezeggen.

Hier in Jena hebben de heren Fichte, Woltmann en Von Humboldt zich met mij verenigd om tot de uitgave van dit tijdschrift te komen, en omdat het noodzakelijk is dat over de ingekomen manuscripten het oordeel van een kleine commissie⁴ ingewonnen wordt, zou u, Weledelgeboren Heer, ons oneindig verplichten als u wilde toestaan dat u nu en dan een van de ingezonden manuscripten ter beoordeling wordt voorgelegd. Hoe groter en nauwer de betrokkenheid is waarmee u onze onderneming vereert, des te waardevoller zij voor het publiek zal zijn waarvan de instemming ons van het allergrootste belang is.

Met de meeste hoogachting verblijf ik
uw Weledelgeboren
onderdanigste dienaar en oprechtste vereerder
Jena, 13 juni 1794

F. Schiller

2. AAN SCHILLER

Uw Edelgeboren Heer
opent voor mij een dubbel aangenaam vooruitzicht, zowel op het tijdschrift dat u van plan bent uit te geven als op het medewerkerschap waarvoor u mij uitnodigt. Ik zal met genoegen en van ganser harte van de partij zijn.

Mocht er tussen mijn ongepubliceerde werk iets te vinden zijn dat in een dergelijke verzameling past, dan laat ik u dat graag weten; ongetwijfeld zal echter een nauwer contact met zulke wakkere mannen als de initiatiefnemers veel waarin ik ben blijven steken nieuw leven inblazen.

GOETHE - SCHILLER BRIEFWISSELING

Het bereiken van overeenstemming over de principes op grond waarvan men de ingekomen manuscripten moet beoordelen, hoe te waken over inhoud en vorm om dit tijdschrift van andere te laten verschillen en het in zijn voortreffelijkheid op zijn minst een aantal jaren in stand te houden, zal al een zeer interessante discussie opleveren.

Ik hoop hierover spoedig mondeling met u van gedachten te wisselen¹ en heb de eer u en uw zeer gewaardeerde medewerkers allerhartelijkst te groeten.

Weimar, 24 juni 1794

Goethe

4. AAN GOETHE

Jena, 23 augustus 1794

Men bracht mij gisteren het aangename bericht dat u weer teruggekeerd bent van uw reis¹. Wij hopen u dus spoedig weer eens bij ons te zien, ik voor mij verlang dat ten eerste. De laatste gesprekken met u hebben mijn gehele ideeënwereld in beweging gebracht, want zij gingen over een onderwerp waar ik al jaren intensief mee bezig ben. Over heel veel dingen waar ik zelf niet meer uitkwam, heeft de aanschouwing van uw geest (want zo moet ik de totale indruk van uw ideeën op mij noemen) in mij een onverwacht licht doen ontsteken. Bij veel van mijn speculatieve ideeën ontbrak het voorwerp, het lichaam, en u zette mij op het spoor daarvan. Uw schouwende blik die zo stil en zuiver op de dingen rust, brengt u nooit in gevaar af te dwalen, wat zowel de bespiegeling als de willekeurige en louter zichzelf gehoorzamende fantasie zo gemakkelijk overkomt. In uw juiste intuïtie ligt alles en aanzienlijk completer wat de analyse moeizaam zoekt, en alleen omdat het als een geheel in u aanwezig is, is uw rijkdom voor uzelf verborgen; want helaas hebben wij slechts kennis van datgene wat wij ontleden. Geesten als u beseffen daarom zelden hoe ver zij gekomen zijn en hoe weinig reden zij hebben te rade te gaan bij de filosofie, die slechts van u kan leren. Zij kan alleen maar ontleden wat haar gegeven wordt, het geven zelf is echter niet de zaak van de analyticus, maar van het genie, dat onder de duistere maar zekere invloed van de zuivere rede volgens objectieve wetten verbindt.

Reeds lang heb ik, zij het op vrij grote afstand, de weg die uw geest gaat gadedeslagen en de taak die u zichzelf heeft gesteld met steeds hernieuwde bewondering waargenomen. U zoekt het noodzakelijke in de natuur, maar u zoekt dat langs de moeilijkste weg waarvoor iedere

23 AUGUSTUS 1794

zwakkere kracht zich wel zal hoeden. U neemt de natuur in haar totaliteit om het afzonderlijke te begrijpen, in het geheel van haar verschijningsvormen zoekt u de verklaringsgrond voor het individu. U klimt van de eenvoudige organisatie stap voor stap op naar de meer samengestelde, om tenslotte de meest complexe van al, de mens, genetisch uit de materialen van het gehele bouwwerk van de natuur op te trekken. Door de natuur van de mens als het ware te reconstrueren probeert u in zijn verborgen techniek door te dringen. Een groots en waarlijk heldhaftig idee, dat afdoende bewijst hoezeer uw geest het rijke geheel van zijn voorstellingen in één fraai geheel samenvat. U kunt nooit de hoop hebben gekoesterd dat uw leven voor zo'n doel toereikend is, maar alleen al het inslaan van die weg is van grotere waarde dan het voltooien van welke andere weg ook, en u heeft zoals Achilles in de Ilias², gekozen tussen Phthia³ en de onsterfelijkheid. Zou u als Griek, of zelfs maar als Italiaan geboren zijn en zou u al van de wieg af aan omgeven zijn door een uitgelezen natuur en een idealiserende kunst, dan zou uw weg oneindig verkort, wellicht geheel overbodig zijn gemaakt. Al bij de eerste aanblik van de dingen zou u de vorm van het noodzakelijke hebben gevat en met uw eerste ervaringen zou de verheven stijl zich in u hebben ontwikkeld. Welnu, omdat u als Duitser bent geboren, omdat uw Griekse geest in deze noordelijke schepping werd geworpen, bleef u geen andere keuze over dan òf zelf een noordelijk kunstenaar te worden òf datgene wat de werkelijkheid uw verbeelding onthield met behulp van uw denkkracht aan te vullen en zo als het ware van binnenuit en langs rationele weg een Griekenland te scheppen. In die periode van het leven waarin de ziel zich innerlijk opbouwt uit de uiterlijke wereld had u, omringd als u was door gebrekkige vormen, al een wilde en noordelijke aard in u opgenomen, toen uw zegevierende, aan zijn stof superieure genie dit gebrek van binnen ontdekte, daarbij van buiten gesteund door de kennis van de Griekse natuur. Nu moest u de oude, reeds aan uw verbeeldingskracht opgedrongen, slechtere natuur corrigeren naar het betere voorbeeld dat uw creatieve geest schiep, en dat kan nu eenmaal niet anders dan met behulp van leidende begrippen. Maar deze logische richting waartoe de geest bij reflectie wordt gedwongen, gaat niet goed samen met de esthetische richting waarop de geest is aangewezen in het creatieve proces. U had dus extra werk te verrichten, want zoals u van de waarneming overging naar de abstractie, moest u nu omgekeerd begrippen weer omzetten in intuïties en gedachten veranderen in gevoelens, aangezien het genie slechts daarmee kan produceren.

Zo ongeveer beoordeel ik de weg die uw geest gaat, en of ik dat